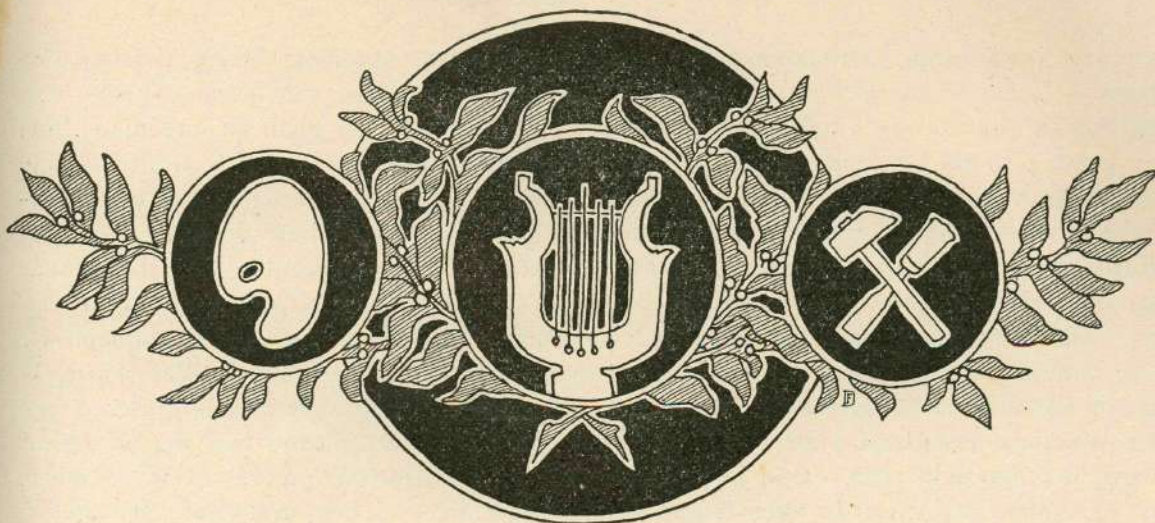

Spomini na dr. Frančiška Lampeta.

I.

Viktor Hugo piše: „Tri stvari so, ki so izključno samo božje: nepreklicnost, nepopravljivost in nerazrešljivost.“ Naš narod bi vedel, žal, o resničnosti tega reka pričati. Kdo smrtnih zemljanov mu razreši, zakaj toliko njegovih prvakov zapušča svoje blagoslovljeno torišče sredi najuspešnejšega delovanja? . . .

Roka Previdnosti nas je zopet zadela s težkim udarcem. Iz kroga naših najdelavnejših sinov je iztrgala najboljšega, najznajnejšega, najmarljivejšega, najmanj sebičnega, v ljubezni do naroda najbolj vnetega moža, dr. Frančiška Lampeta! Njegova izguba vidi se nam kot nenadomestljiva. Slabotno telo tega izvenrednega moža je imelo v sebi duha, volje, vztrajnosti in marljivosti za najmanj tri delujoče človeške moči. Pri tem je živela v njegovem telesu duša mehka, globokočutna, milobna, kakršna je ona nežnega otroka. Čist, neomahljiv značaj, bistrost njegovega razuma ter modrost in blagost srca, to vse združeno je napravilo iz dr. Fr. Lampeta nenavadnega človeka. Zavest, da enako bliščeča prikazen ne zasveti zopet tako kmalu na nebu

naše domovine, je vzrok, da tem bridkeje občutimo nje izgubo.

Ne bom opisovala pokojnikovih neprecenljivih zaslug na raznih poljih narodnega in človekoljubnega delovanja. Niti ne bom ocenjevala njegovega plodonosnega peresa, ki se je poskušalo in vrlo izkazalo v najraznejših literarnih strokah. Ta častna, a pretežavna naloga čaka strokovnjaškega poznavatelja našega slovstva.¹

Moj namen tudi ni, kazati ga v častiljivi podobi svečenika. Obče poznan in čislan je bil dovolj kot uzoren duhovnik, ki ni nikoli niti z najneznatnejšim madežem zatemnil sijaja svojega vzvišenega stanu. — Pač pa želim predstaviti pokojnika slovenskemu svetu kot človeka, ki čuti, ki misli, ki govori, ki dela, ki trpi kot sleherni zemljan — pokazati ga, kakor sem ga opazovala, spoznavala in sodila za dobe osemletnega občevanja ž njim.

Da sem se ž njim seznanila, za to se imam zahvaliti njegovemu listu „Dom in

¹ Nadejati se je, da morda „Matica Slovenska“, ki je svojim udom podarila že lepo zbirko življenjepisov veljavnih mož, vsestransko, zlasti po literarni plati, oceni tudi dr. Frančiška Lampeta. Pis.

svetu". Kot ž njega urednikom sem si dopisovala z dr. Fr. Lampetom, še predno sem ga osebno poznala. Prikupil se mi je takoj po prvih pismih. Umerjena, trezna, premišljena njegova pisava, s katero se je družila ljubeznjiva skromnost in dobrohotnost, govorila mi je o njegovem plemenitem in kremenitem značaju. Ko sem ga pozneje osebno spoznala, utrjevalo in množilo se je vedno bolj moje visoko mnenje o njem. V njegovi častiti osebi se je edinila na čudovit način, brez vsakega nesoglasja, vrsta prelepih lastnostij in dragocenih vrlin, kakor jih navadno ne nahajamo pri enem in istem bitju. Pri njem pa so se strinjale kakor umetno sestavljeni sklepi verižice, ki šele združeni v celoto pokažejo svoj kras in svojo vrednost.

Občevala sem z rajnim gospodom kanonikom v obče več pismeno, nego ustmeno. Temu je bilo vzrok moje dolgoletno bivanje v tujini. Toda baš v dopisovanju se često najkoreniteje spozna mišljenje in naziranje kakega človeka. Šele tekom zadnjega leta, po moji preselitvi v domovino, mi je bilo dano češče osebno ž njim občevati. Povod temu je bila največ bolezen in smrt mojega soproga, profesorja dr. Janka Pajka. Večkrat zaporedoma je pritekel pokojni kanonik k bolniškemu vzglavju mojega moža ter je meni in mojim o tej priliki razkrival svoje blagodušno, sočutno srce. Kdo bi bil takrat slutil, da predno poteče leto, prestriže tudi njemu neusmiljena Parka nit življenja!

Eden največjih čarov dr. Fr. Lampeta je bil izvestno ta, da je znal vzbujati neprikrito zaupanje. Moje si je bil pridobil popolnoma. Kaj rada sem si ž njim dopisovala in se razgovarjala o tem in onem, odkrivala mu svoje skrbi, razpravljala o zadevah in strujah naše literature, o modernih in drugih vprašanjih. Pisala sem mu po slabi ženski navadi dolgo in obširno, on pa je odgovarjal sila kratko, toda jedrnato. Majhna navskrižja in nesporazumljenja so časih tudi nastala v ti korespondenci, a polegla so se kmalu. Mislim, da ne ravnam proti želji blagega pokojnika, ako tu priobčim nekaj odlomkov iz njegovih pisem do mene. V njih se zrcali

vsa njegova skromna, blaga, požrtvovalna duša, celo njegovo rodoljubno srce.

„Ali ste še kaj hudi na urednika ‚Dom in sveta?‘ In da morete res hudi biti? Trdno upam, da niste več in da tudi ne bodete zana-prej. Saj sem miren človek, spoštujem nazore drugih in tako tudi Vaše. Potrpite še tákrat, saj se bom naposled poboljšal.“ — Kolika skromnost! Moje nezadovoljnosti vir so bile namreč njegove uredniške škarje, ki so časih prehudo strigle moje spise. A poboljšal se je res. Vedno bolj je puščal pisateljem svobodno roko, vedno manj je v spisih, priobčenih v „Dom in svet“, stvarno izpreminjal.

„Kaj bi Vam pisal, gospa, prav posebnega? Nič ne morem, saj tudi ne mislim nič posebnega. Za svojo osebo imam malo mislij in malo želja: mislim in želim za našo hišo in zlasti še za naš narod, kateremu bi rad kazal pot do lepše bodočnosti. Take stvari mi v srcu živé, zato večinoma vse popisujem za javnost, kar mi roji po glavi. V tem imate vse moje skrivnosti.“

„Meni poteka življenje med skrbmi in nadami. Vsako leto se nadejam miru, vsako prinese truda in nepokoja dovolj. Obeh pošastij se pa ne bojim!“

„Moji gojenčki mi delajo veliko pregla-vice, pa tudi veliko veselja. Bog me je res poslal sem k njim, ker jih imam tako rad! Da bi moja ljubav in moja prizadevanja obrodila sadu!“

„Kar se mene tiče, ne morem se pri-toževati: delam lahko, in to je glavna stvar. Časih nekoliko obnemorem, pa zopet se po-vrnejo moči. Kadar pa opravi kako težko delo, takrat sem neizrekljivo vesel!“

„Od vseh živalic, kar jih je Bog ustvaril, ljubim najbolj čebele. Simbol so mi marljivi-vosti in vztrajnosti. Pri domu sem dal po-staviti dva panja. Kadar se čutim utrujenega od napornega dela, hitim na vrt k svojim čebelam. Ob njih vzgledu nasrkam se novih močij k daljnemu delovanju.“

„Pohvala je sladka, a razpravljanje ko-ristno. Jaz sem neskončno hvaležen, če me kdo opozarja na moje nedostatke.“

„Kako me veseli, da Vam ugajajo ‚Zgodbe‘! Sploh lahko rečem, da tudi jaz pišem vedno iz srca in preprosto . . . O, ko bi mogel izraziti z besedo vse, kar nam naznanja sveto pismo! Vse sveto pismo je samo nekak ‚dokument‘ božje ljubezni do nas. To Vam bo razlagala vsaka stran v ‚Zgodbah‘. Tu imate tudi ključ do najvišje modrosti. Verjemite, gospa, da najtežavnejša modroslovna preiskavanja niso segla v bistvo človekovo tako globoko, kakor segajo besede sv. pisma.“

„Koliko je prebil nasprotovanja moj ‚Dom in svet‘! Bil je dete mojih bolečin, da sem je celo sam hotel že zavreči. A čim več sem pretrpel z njim, tembolj se je utrdila moja ljubezen do njega. Mislim, da ni samoljubje, marveč neka sila, vlita mi v srce od Previdnosti božje — ta ljubezen do mojega lista. Tu podarjam svojemu narodu svoje moči, svoje veselje, svoje imetje — svoje življenje. Seveda, drugod delé menda bogate nagrade, urednika vrlo plačujejo: jaz sem idealnejši in podpiram gmotno le ubožnejše pisatelje, druge dohodke porabljam za slike. A prav to mi menda škodi.“ — — —

Tako je tožil pred petimi leti. Mejem se je mnogokaj spremenilo. Kadarkoli sva se zadnji čas sešla, ponavljal mi je vesel, kako se okoli njegovega lista vedno bolj zbirajo pisatelji in naročniki.

Za svoj list je tudi ob času svoje hude bolezní skrbel neprestano. Sploh je bil „Dom in svet“ zenica njegovega očesa. Naj bi prijatelji tega lista, osobito pisatelji in naročniki smatrali za svojo sveto dolžnost skrbeti in delovati vsak po svoji moči na to, da se list vedno bolj utrdi in razširi. „Dom in svet“ naj postane nekako naš spomenik sočutja in hvaležnosti do preminulega ustanovitelja in tolikoletnega urednika!)

Za svojim listom je ljubil blagi pokojnik najbolj svoj zavod, svoje gojence. Oče ne

¹⁾ Velecenjeni gospé pisateljici smo za ta bodrilni opomin, ki ga je vpletla med svoje lepe spomine, iz srca hvaležni. Tako bodi! S skupnimi močmi nadaljujmo čvrsto pokojnikovo podjetje, nesebično in požrtvovalno, kakor on! Prepričani bodimo, da vršimo dobro, zaslužno delo, za katero nam pokojni kanonik prosi blagoslova pri Bogu! — Ured.

more pristrčnejše ravnati s svojimi otročiči, kot je on ravnal z izročeno mu deco. Poznal je slehernega dečka skoz in skoz. Vedel je za vsacega slabosti in vrline. Proučeval je njihove nravi in značaje, da je znal z vsakim primerno občevati. „Ta-le utegne postati učenjak; oni-le bo vnet poljedelec; temu je duh počasen, a roka spretna, izvrsten rokodelec bode“ . . . Tako je ugibal po vrsti o prihodnosti svojih ljubljencev.

Ljubezen do lista in do zavoda, kateremu je bil pokojnik celih trinajst let najumnejši voditelj in ljubeč zaščitnik, prešinjali sta vso njegovo dušo. A kakor se posamezne vode izlivajo v eno samo brezdhanje vodovje, v brezmejni ocean, tako so se v njem vsi pojavi teh dveh ljubezni družili v ljubezni božji. Pokojnik je ljubil, je delal zaradi Boga.

Vsako moško delovanje in stremljenje spremlja več ali manj častilakomnost, slavo-hlepnost. Pri dr. Lampetu je hrepenenje, da bi koristil, pomagal, povzdignil svoj rod do srečne prihodnosti, izpodrinilo ta čut. Čut ponosa je pač poznal tudi on navzlic svoji skromnosti in miroljubnosti. Toda moški ponos ni v nikakoršnem sorodstvu s častilakomstvom. V tem, ko je prvi takorekoč krepost močnih in velikih duhov, je druga le navadna slabost puhlih in nadutih duševnih revčkov.

V zasebnem občevanju je bil dr. Fr. Lampe sila prijazen, uljuden! Vedenja je bil bolj živahnega. Govoril je naglo, toda kratko in stvarno. Znalo se mu je, da so mu prosti trenotki odmerjeni, in da ne bi rad izgubljal dragega časa s praznim besedovanjem. Njegovo skromno, a prikupno zunanost je dilo neprisiljeno dostojanstvo, katero mu je pridobivalo spoštovanje in udanost.

S prijatelji je rad občeval in se živo zanimal za domače novosti sploh, posebno še za literarne. Dolgim posetom pa ni bil prijatelj. Ako je obiskovalec predolgo posedel, odslovil ga je sam, ne da bi ga pri tem žalil. Delo ga čaka, je namignil, in ta važni činitelj ne pozna zamere.

V zadnjem poletju se je izvršila sprememba v njegovem prijaznem vedenju. Tudi

prijatelj je ni več tako rad sprejemal, in kadar se je ž njimi mudil, ni kazal več prejšnjega odkritosrčnega veselja. Kot na iglah je sedel gostu nasproti, ter kakor mrzličen govoril v enomer o svojih neštetihi opravilih in o delu, ki ga še čaka; nestrpno je pazil, kdaj bode rešen svojega obiskovavca. To njegovo nenaravno, nervozno stanje in bolehnata barva na licu sta pričala preočito, da se v njem pripravlja bolezen. Vsaj jaz sem bila prvi hip tega mnenja. Ko sem ga koncem avgusta zadnjikrat obiskala, našla sem ga že silno oslabelega. Pritožil se je tudi sam, da ni vse v redu pri njem, da se počuti utrujenega, da bi potreboval počitka.

„Pa si ga dajte“, odvrnila sem jaz. A kaj! Nič ni pomagalo moje dokazovanje, da se z zdravjem ni šaliti, da je on sebi in narodu dolžan, da si je ohrani. Bil je sicer ginjen, prepričan, da je res tako, a kakor vselej, vedel je zopet za sto zaprek, ki so ga ovirale, da bi si privoščil odmora.

„Zgodbe mi dajejo toliko dela, da sem primoran opravljati njih korekturo po noči. Pred polnočjo ali pol eno se zdaj že delj časa ne vležem k počitku.“

„In o polštirih že vstajate?“ zgrozim se jaz. „In če obnemorete, da ne bodeite sploh več mogli delati? Kaj potem?“

Nasmehnil se je. „Vsled dela se redko kdo pokonča. Koliko jih je, ki redovito izgubljajo noči po krčmah in veselicah, a nikoli jim ne prihaja na um, da bi si s tem krajšali življenje. Tudi moje ne postane radi tega slabše. In moj trud ima vendar dober namen.“

Da je bila njegova sicer občudovanja vredna vnema vendarle premalo modra, izprevidel je sam, a prepozno. Med boleznijo se je izrazil zaporedoma, da „kdor ne zna čuvati in ceniti svojega zdravja, ta je vreden, da se natepe s šibo“. — In kako je koprnel po izgubljenem zdravju! Kako milo je prosil pomoči! Ko se je nemiren premetaval na svojem ležišču in bridko stokal, odgovarjal je na vprašanje, česa želi: „Zdravja, zdravja, da morem vstati, da morem delati!“ — Kako je obžaluje obetal, da ako mu Bog povrne zdravje, postane ves drug človek! Čuval,

štedil bode zdravje, ta neprecenljivi dar božji... Ni se mogel sprijazniti z mislijo, da mora umreti, umreti... Kako rad bi še živel, ne zaradi sebe, temveč svojemu narodu v prid. Koliko nedovršenega dela, koliko neizpolnjenih načrtov bode moral zapustiti!

Rajnik — tako se sodi — je dobil kal smrtonosne bolezni v letošnjem postu. Kakor znano, imel je tedaj v stolnici vsak teden apologetično propoved. Le-te so trajale po celo uro in še delj. V ognju govora se je pokojni kanonik vselej silno spotil. Ves premočen se je peljal potem v mrzli nočni sapi v odprtem vozu domov. Od tistihdob je začel kašljati ter se prav pogosto prehlajal. Da bi si bil takoj pomagal in se čuval, ne bilo bi morda prišlo tako daleč! A zá-se ni imel preblagi mož nikoli časa. Komaj si ga je privoščil toliko, da je použil najpotrebnejšo hrano!

Umrli je silno silno težko, dasi udan v voljo božjo. Ločitev od zavoda, od dece, od „Dom in sveta“, od dela, bila mu je nekaj groznega. Do zadnjega je upal, da bode še okrevail. Tudi ko je videl, da človeška pomoč nič ne premore, je še goreče upal na pomoč božjo. Šele dva dni pred smrtjo, ko so jele moči rapidno pojemati, je bil uverjen, da je izgubljen. Tedaj se je velel dvakrat zapored nesti na hodnik, odkoder je s solznimi očmi zrl dolgo, dolgo na svoje gojence, ki so se igrali na dvorišču... Od njih je na tistem jemal slovo!

Ko sem zvedela, da je nepreklicno izgubljen, želela sem ga še enkrat videti. Po sestri prednici „Marijanišča“ sem si izprosila dovoljenja, da sem ga smela obiskati. Bilo je dan pred njegovo smrtjo. Na pol sedé je slonel med blazinami. Na njegovém obrazu se je komaj poznala sprememba. Oči so gledale jasno in bistro, kakor ob zdravih njegovih dnevih; samo neskončno otožen je bil. Ko me je zagledal, se je bolestno nasmehnil. Vprašala sem ga, kako mu je, če čuti bolečine.

„Nobenih več“, je odgovoril s čistim, precej močnim glasom, da sem se čudila;

„samo tu na prsih me davi, da se ne morem odkašljati.“

Hropelo je v njem, sapa mu je večkrat pojemala. V pretrganih stavkih, a s krepkim glasom mi je razložil svojo bolezen in me vprašal, če vem za kako pomoč, če bi ne bilo morda dobro, da bi se preselil v bolnišnico. Vsaka njegova beseda je izdajala koprnenje po zdravju, željo po življenju. Med govorjenjem je zaprl večkrat utrujene oči, in šele tedaj, ko je njegov obraz izgubil žar duha, katerega je dobival od duhovito-žarečih oči, bil je videti mrtvaški. O, kakšna miloba se je razprostirala po teh smrtnobledih črtah izhlapnjenegega lica!

Ko se hočem posloviti, vpraša me še enkrat, če mislim, da bode ozdravel.

„Kakor je božja volja“, sem mu odvrnila.

„Da, kakor je božja volja“, ponovil je udano, a znalo se mu je, kako mu je težko, težko v duši ...

Njegova leva roka je ležala na gdeji. V slovo sežem po njo, a on deje: „Ne leva, desna!“ — Ni pa imel več toliko moči, da bi bil sam potegnil desnico izpod odeje. Sestra čuvajka je morala pomagati.

Ne vem, kaj sem zamrmrala v slovo. Bila sem silno presunjena. Vedela sem, da

je to slovo za to življenje. „Bog z vami! Molite zame!“ Tako mi je dejal razločno, jasno, in solze so mu zablestele v očeh. Da bi ne bila nikoli videla teh solz, žgočih solz žalovanja po prerano strtem življenju!

Umril je lahko. Pri zavesti je bil do poslednjega trenutka. Ono noč pred smrtjo ni nič več koprnel po življenju, temveč z vso vnemo se je pobožno pripravljal na smrt. Tolažil in miril je celo zbegane domače sestre, katerim je ob spoznanju, da se bliža njegova zadnja ura, prekipela dolgo zadrževana bolest.

„Pogum!“ dejal je naposled. „Skoro bode vse končano.“ Prosil je še, da ga privzdignejo. Nato je sklonil glavo nekoliko v stran in komaj slišno izdihnil svojo blago dušo. —

* * *

In ni ga več med nami tega plemenitega, požrtvovalnega moža. Umril je za polovico let prerano, dasi je zapustil za seboj sadov življenja, kot bi bil živel ne štirideset, temveč sedemdeset let. Ne leta, dejanja človeška določujejo človekovo vrednost. Dr. Fr. Lampetova dela, vzgledi in spomini bodo živeli dalje v srcih potomcev. Zato je on svojemu narodu pač vzet, a ni umrl. *Pavčina Pajkova.*

† Dr. Fr. Lampetu.

1.
Ko vidim smrtni križec
in za tem križcem
ime častito Tvoje,
zazdi se duši,
kot da pod križem težkim
ves narod vzdih — —
Ah, kje je kakšen Simon ?!

2.
K Tebi, k Tebi
na mrtvaški oder
palme so se dvigale,
oleandri silili
in ciprese stezale
veje so prešibke;
kakor bi branilo
in prosilo

tisoč rok:
Ti ne smeš od nas!

3.
O, še premlad
in mnogo manj
kot le premlad sem bil,
ko so mi nesli
očeta v grob.
In solze drugih
čutile so
in pravile,
kaj oče — izgubljen,
kaj sin je — zapuščen.
A za Teboj
ni treba drugih solz,
da bi mi klicale,
kako sem zapuščen . . .

4.
Pa ta nesrečni klic
ni znan le v prsih mojih;
stotero src pretresa,
stotero mladih src.
V Marijini kapeli
sirote so molile . . .
Do smrtne sobe
pred lice toli drago,
pred krsto črno, žalno
molitve so pridihale,
kot bi nosile v sebi
en sam zamolkel vzdih.

5.
Težka pot je v večnost
za-Te lahka pot:

Na ponižnosti
na pobožnosti
kot na krilih dveh
dvignil si se kvišku.
Težko si zapustil
„Dom in svet“,
pa si našel gori —
sveti dom.

6.
Vrstice moje
ne vežó se danes.
Jaz nečem biti
brat tistega pogrebca:
pred dragim grobom
oči si je zavezal,
da ne bi jokali.

Alojzij Mrhar.